

VERSLAG

VAN DE VOLKSKUNDE-COMMISSIE
DER KONINKLIJKE NEDERLANDSE AKADEMIE
VAN WETENSCHAPPEN TE AMSTERDAM
OVER 1973

OVERDRUK UIT HET JAARBOEK DER KONINKLIJKE
NEDERLANDSE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN
1973

Leden van de Volkskundecommissie:

Mw. Prof. Dr. A. M. E. Draak, voorzitter. Prof. Dr. A. J. Bernet Kempers, Prof. Dr. H. L. Cox, Prof. Dr. M. W. Heslinga, Dr. J. H. Jager Gerlings, Dr. P. J. Meertens, Prof. Dr. L. Onvlee, Dr. J. M. G. van der Poel, Prof. Mr. J. Th. de Smidt, mw. Marie M. Veldhuyzen, mw. Prof. Dr. H. Wagenaar-Nolthenius, leden. J. J. Voskuil, secretaris.

Medewerkers aan het Volkskundebureau:

J. J. Voskuil, J. A. Baarspul, A. J. Dekker, R. E. Künzel, mw. E. J. P. Bijlmer-Brouwer (tot 1 juni), mw. J. Jobse-van Putten, mw. G. W. M. Rave, mw. M. L. C. van Zuijlen, mw. J. J. Schell (sinds 1 augustus).

Medewerkers aan het Volkslied-archief:

A. Doornbosch, F. H. Matter, N. Elstak, mw. H. M. Welter, H. B. A. Rave (sinds 1 februari), R. Evertse (sinds 1 september).

Medewerkers in algemene dienst:

Mw. C. Batelaan, boekhouding en administratie; mw. L. van Immerzeel, bibliotheek; mw. F. J. Modderman-Smit, correspondentencontact en -administratie; J. P. Wiegmans, tekenaar.

Publikaties:

Volkskunde, driemaandelijks tijdschrift voor de studie van het volksleven. Organ van de Vereniging voor Volkskunde en van de Volkskundecommissie der Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen. Redactie: P. J. Meertens, K. C. Peeters, J. Theuwissen en J. J. Voskuil.

Bijdragen en Mededelingen der Volkskunde-commissie van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen te Amsterdam. Amsterdam (N. V. Noord-Hollandse Uitgevers Maatschappij).

Volkskunde-atlas voor Nederland en Vlaams-België, onder redactie van P. J. Meertens, K. C. Peeters, J. Theuwissen en J. J. Voskuil. Antwerpen-Utrecht (Standaard Wetenschappelijke Uitgeverij).

VOLKSKUNDECOMMISSIE

Commissie

De commissie vergaderde op 19 maart. Zij nam met leedwezen kennis van het besluit van de heer Dr. W. Roukens om zich, in verband met zijn drukke werkzaamheden, uit de commissie terug te trekken. De heer Roukens was lid van de commissie sinds 1946 en verdient erkentelijkheid voor het werk dat hij voor haar verrichtte en de adviezen die hij haar in de jaren sindsdien verschaftte. Tot nieuw lid werd benoemd Mw. Marie M. Veldhuyzen. Mw. Veldhuyzen was van 1952 tot haar pensionering op 1 december 1972 belast met de leiding van het Volkslied-archief. Door haar benoeming hoopt de commissie van de kennis en de ervaring die zij in deze kwaliteit heeft opgedaan, gebruik te kunnen blijven maken.

Vragenlijsten

In april werd een circulaire verzonden aan 93 musea en oudheidkamers met het verzoek om opgave van het aantal zeisen in hun collectie, en de vraag of zij bereid waren van deze zeisen een beschrijving te geven aan de hand van een speciaal voor dit doel opgestelde vragenlijst.

Van 20 van de aangeschreven musea ontvingen wij tot de afsluiting van dit jaarverslag nog geen reactie. Van de overige antwoordden 22 op de eerste vraag positief, waarvan 9 over de in hun bezit zijnde zeisen (totaal 13 stuks), een vragenlijst invulden.

In december verzond het bureau der commissie vragenlijst no. 42, met vragen over het huwelijk, ten vervolge op de vragenlijst over het vrijen (no. 40) die in 1971 werd uitgezonden. De ervaringen opgedaan bij het doorwerken van de antwoorden op de laatstgenoemde lijst, waren aanleiding tot een wijziging in de opzet van de vraagstelling. In plaats van een antwoord voor de woonplaats van de medewerker, is dit keer uitdrukkelijk gevraagd een antwoord te geven voor één concreet geval. Bovendien zijn de vragen zo gesteld, dat ze de gelegenheid geven tot meer samenhangende beschrijvingen, die dan eventueel kunnen dienen voor een nadere probleemstelling en een daaropvolgend detailonderzoek. De voornaamste reden voor deze veranderingen waren, dat het resultaat van vorige enquêtes een te versplinterd beeld opleverde, ook wanneer men er bij de afzonderlijke vragen telkens weer op aandrong de antwoorden van een sociale context te voorzien en in hun tijd te plaatsen.

Op 31 december 1973 waren in totaal 46.736 lijsten op het bureau aanwezig, als volgt verdeeld: de aantallen van de lijsten 1 tot en met 29 en 31 bleven ongewijzigd; van de andere lijsten zijn de aantallen nu: van lijst 30: 966 exx. (+2), van lijst 32: 919 exx. (+2), van lijst 33: 891 exx. (+2), van lijst 34: 845 exx. (+1), van lijst 35: 860 exx. (+3), van lijst 36: 788 exx. (+6), van lijst 37: 805 exx. (+10), van lijst 38: 688 exx. (+10), van lijst 39: 809 exx. (+14), van lijst 40: 633 exx. (+31), van lijst 41: 495 exx. (+450), en van lijst WZ 3: 124 exx. (+124). In de loop van het jaar werden 655 vragenlijsten ontvangen.

„Volkskunde”

Van het tijdschrift *Volkskunde* verschenen de afleveringen 4 van jaargang 73 (1972) en 1-3 van jaargang 74 (1973). Tot lid van de Redactieraad werd voor Nederland benoemd de heer B. Wander, bibliothecaris van het Nederlands Openluchtmuseum te Arnhem. De heer Wander werkt sinds 1956 mee, onder andere aan de Tijdschriftenschouw. De Redactieraad kwam op 8 december bijeen.

Nederlandse Volkskundige Bibliografie

In de reeks *Nederlandse Volkskundige Bibliografie* verschenen deel XV (gedateerd op 1972), handelende over de *Algemene Kunst- en Letterbode* (1788-1862), van de hand van I. Vermeiren; en deel XVI, handelende over de *Oostvlaamse tijdschriften* (1823-1960), van de hand van N. Poblome. Bovendien verscheen het overzicht van de voor deze reeks bewerkte tijdschriften, dat werd samengesteld door mw. C. Leonard en eerder in afleveringen in het tijdschrift *Volkskunde* werd afgedrukt, nu ook in boekvorm.

Vergaderingen en congressen; commissies

De heer Dekker en de secretaris waren aanwezig op een bijeenkomst op 31 januari in Antwerpen van het Instituut voor Volkskunde en de Belgische Commissie voor Volkskunde. Op deze bijeenkomst werd door H. Arens een inleiding gehouden over het gebruik van ponskaarten bij het volksverhaal-onderzoek.

De secretaris hield op de op 31 maart gehouden jaarvergadering van het Nederlands Volkskundig Genootschap een inleiding over „Kaart en vragenlijst”. Op deze zelfde vergadering werd de heer Dekker benoemd tot bestuurslid.

De heer Meertens nam deel aan de vergaderingen van de Commissie voor de Europese Volkskunde-atlas van 3-5 mei in Bonn en van 1-3 oktober in Hamburg.

De heer Doornbosch bezocht de conferentie van de International Folk Music Council te Bayonne van 26 juli-1 augustus. Gespreksthema's waren: **volksmuziek en opvoeding, muzikale folklore in de stad en zangstijlen.**

Medewerkers vragenlijsten

Er werden medewerkersbijeenkomsten belegd in Amersfoort (24 maart), Arnhem (13 oktober) en Venlo (10 november).

Veldwerkers

Aan het volksverhalenonderzoek werd deelgenomen door A. A. Jaarsma te Oostmeer (96 verslagen) en B. van Geel te Breda (1 verslag). Voor het roggebrood-onderzoek werden 6 verslagen ingezonden door A. C. Spil te Deventer.

Volkskundebureau

Mevrouw E. J. P. Bijlmer-Brouwer nam per 1 juni ontslag. Zij was sinds 1969 aan het bureau verbonden, aanvankelijk als student-assistent in los dienstverband, later in de rang van administratief ambtenaar. In haar plaats kwam op 1 augustus mw. J. J. Schell. In los dienstverband werkten mee de dames H. K. Dekker-Weijer-

strass, E. Neuteboom-Visser, A. H. C. Matter-Hagendijk en C. E. Schut-van Waalwijk van Doorn.

Er werd een begin gemaakt met de opbouw van een geluidsbandenarchief waarin de teksten en een inhoudsoverzicht van de geluidsbanden die op het Dialectenbureau aanwezig zijn, worden opgenomen. Voor het overige vonden de lopende werkzaamheden aan de trefwoordencatalogus, in de bibliotheek en het knipselarchief, voor het handschriftenarchief en aan het volksverhalenonderzoek normaal voortgang. Een aantal rubrieken uit de bibliotheek en het knipselarchief werden gereorganiseerd en de daarin aanwezige boeken en knipsels werden geëxcerpeerd voor de trefwoordencatalogus.

Van de gegevens uit oude vragenlijsten werden die op lijst 30, vr. 1a (het veranderen van de klok na het overlijden), vr. 1b (van de spiegel, idem) en vr. 1c (van portretten, idem) voor de trefwoordencatalogus bewerkt.

Het onderzoek ten behoeve van de Europese atlas richtte zich het afgelopen jaar op het dorsen en het dorsgereedschap, het maaïen en het maaigereedschap, de wieg, oliën en vetten, de kerstboom, de kerstkribbe en het kerstgroen. Daarbij lag het zwaartepunt van de werkzaamheden op het maaïen en het maaigereedschap en de oliën en vetten. Bij het onderzoek naar het maaigereedschap richtte de aandacht zich vooral op de typologie en het gebruik van de zeis, enerzijds door een vergelijking van de gegevens van lijst 34 met die welke al eerder waren binnengekomen op de dialectlijsten 4, 14 en 23, anderzijds door de bewerking, direct bij binnenkomst, van de gegevens op de nieuwe vragenlijst. Naar aanleiding van deze laatste gegevens werd contact opgenomen met een groot aantal zegslieden in het gehele land, hetgeen in 22 gevallen resulteerde in een bezoek.

Voor het onderzoek naar het gebruik van oliën en vetten in het begin van deze eeuw werden de gegevens die binnen zijn gekomen op lijst 38 kritisch doorgenomen, ten einde een indruk te krijgen van de mogelijkheden van het materiaal. Er is nu een begin gemaakt met het navragen van onduidelijkheden en met een ordening naar sociale groepen enerzijds en de verschillende vetten anderzijds. Uitgangspunt van de ordening is steeds het doel waarvoor ze gebruikt zijn, zoals dat in de vraagstelling is aangegeven.

Ten behoeve van het roggebroodonderzoek dat door de Commissie Bakkerij Historie is opgezet en nu door ons Instituut wordt afgerond, werden het afgelopen jaar aan een groep van 166 oudere bakkers vragenlijsten gezonden met vragen over de bereiding en het gebruik van roggebrood in de eerste twintig jaar van deze eeuw. Hiervan werden 93 vragenlijsten terugontvangen, aangevuld met nog weer 21 vragenlijsten over andere broodsoorten waarin rogge werd verwerkt. De op deze wijze verkregen gegevens zullen nog moeten worden aangevuld met een reeks interviews, die ten dele de gaten in het net van onderzoek moeten opvullen en ten dele zullen moeten dienen om de schriftelijke gegevens een bredere achtergrond te geven. Van deze interviews werden er tot nu toe 12 afgenomen, in samenwerking met de heer A. C. Spil. Daarnaast werd een onderzoek begonnen naar de bruikbaarheid van archivalische bronnen, in het bijzonder keuren en ordonnantiën, en rekeningen, voor een historische verdieping van het onderwerp.

In het kader van het volksverhaalonderzoek werd een ontwerp gemaakt voor

een register op het eerste deel van de uitgave en intern in discussie genomen. Het ontwerp bevat een beredeneerde keuze van de trefwoorden, waarbij rekening is gehouden met de uitbouw tot een systematische catalogus.

Het bureau was behulpzaam bij de montage van de landbouwfilm die door het Nederlands Openluchtmuseum in Roswinkel in 1972 werd opgenomen, en schreef een ontwerp voor de tekst die als commentaar bij de film gesproken moet worden.

Het bureau verleende medewerking bij het tot stand komen van een uitgave van de Stichting Historisch Boerderij-Onderzoek, behelzende een voorstel tot normalisering van de benaming van houtverbindingen en constructieve elementen bij oude boerderijen.

Op verzoek van het Bureau Inventarisatie Neerlandistiek werd een vragenlijst ingevuld over de werkzaamheden op het Volkskundebureau en het Volksliedarchief, voorzover die raakvlakken vertonen met het terrein van de neerlandistiek. Voor een dergelijke inventarisatie, opgezet door de Historisch Wetenschappelijke Commissie van de KNAW, ten behoeve van de historici, werd door een kleine groep commissieleden, de heren A. J. Bernet Kempers, H. L. Cox, J. M. G. v.d. Poel en de secretaris, een rapport opgesteld over de status quaestionis van het volkskundeonderzoek en de stand van de organisatie in Nederland.

Op verzoek van de afdeling Personeelszaken van het Ministerie voor O. en W. werd, ten behoeve van deze afdeling en van de afdeling Personeelszaken van de KNAW, een rapport geschreven over een schema opgesteld van de organisatie van werkzaamheden op het Volkskundebureau, ten einde beide instanties een maatstaf te verschaffen voor de salariering van het op het bureau aanwezige personeel.

In de loop van het jaar werden 119 verzoeken om inlichtingen ontvangen, waarvan 12 uit het buitenland. Het bureau ontving 58 bezoekers, alsmede een groep van ongeveer 20 indonesische studenten onder leiding van prof. dr. A. Teeuw, een groep van ongeveer 90 archivariissen en een groep van ongeveer 30 oud-germanisten.

Volksliedarchief

Op 1 februari trad de heer H. B. A. Rave in dienst als administratief ambtenaar. De heer R. Evertse, die tot 1 september in los dienstverband aan de werkzaamheden deelnam, werd met ingang van die datum eveneens aangesteld als administratief ambtenaar. In los dienstverband werkten verder mee de heren C. A. Höweler, E. A. Rekers en mw. M. van Winkoop-Deurvorst.

In het kader van de werkzaamheden aan het Nederlands Kerklied werd dit jaar een één- of meerdaags bezoek gebracht aan bibliotheken te Alkmaar, Amsterdam, Antwerpen, Brussel, Gent, Den Haag, Maastricht en Utrecht. Nog niet afgerond is het werk in de KB te Brussel en de UB te Gent.

Er werden 142 zegslieden bezocht. Deze bezoeken leidden tot het op de band opnemen van ruim 200 liederen en liedfragmenten, voornamelijk uit het zuiden van het land, en tot het overnemen van teksten uit 32 liedcahiers. Ruim 40 „vliegende bladen” werden door zegslieden aan het archief geschonken.

Het aantal in Nederland nog te bezoeken adressen vertoonde een lichte stijging (van 177 naar 192). De heer Herman Dewit te Kester (België) stelde ons zijn adressenmateriaal ter beschikking. Hieruit werden ruim 150 adressen van zegslieden in de omgeving van Brussel in onze administratie overgenomen.

Ten behoeve van ons aandeel in de totstandkoming van de internationale balladentypen-catalogus werd de helft van de verhalende liederen in de groep „liefde en liefdeskonflikten” verwerkt.

Er werden 59 bezoekers ontvangen en 123 verzoeken om inlichtingen beantwoord. 230 schriftelijke mededelingen en bijdragen werden aan het handschriftenarchief toegevoegd.

Schenkeningen

Van de schenkingen vermelden wij in het bijzonder, behalve de vele foto's en tekeningen die op de vragenlijsten over het maaigereedschap en de eg en de landrol binnenkwamen, de vele knipsels, kranten, overdrukken en aantekeningen die wij ook dit jaar weer ontvingen, de zeis en de strekel van N. Lont (Hippolytushoef), de zeis van W. Bosch (Mantgum) en de sikkels en dorsvlegel van K. Leeuw (Purmerend).

Financiën

Voor het financiële beheer verwijzen wij naar de rekening en verantwoording van de Centrale Commissie.

A. M. E. DRAAK, *voorzitter*
J. J. VOSKUIL, *secretaris*